

NIEPODLEGŁOŚĆ I PAMIĘĆ

 MUZEUM
NIEPODLEGŁOŚCI

Czasopismo humanistyczne
Rocznik XXVI • 2019 • nr 2 (66)

„Niepodległość i Pamięć”

Czasopismo humanistyczne

2019 © copyright by Muzeum Niepodległości w Warszawie

Rada naukowa:

Prof. dr hab. **Wiesław Caban** (Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach), prof. dr hab. **Małgorzata Dajnowicz** (Uniwersytet w Białymstoku), ks. prof. dr hab. **Waldemar Graczyk** (Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie), dr hab. **Arkadiusz Indraszczyk** (Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach), prof. dr hab. **Jarosław Kita** (Uniwersytet Łódzki), prof. dr hab. **Jacek Knopek** (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu), dr hab. **Marek Władysław Kolasa** (Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie), dr hab. **Radosław Lolo**, prof. AH (Akademia Humanistycznej im. A. Gieyszтора w Pułtusku), prof. dr **Henryk Malewski** (Stowarzyszenie Naukowców Polskich Litwy), dr hab. **Janusz Mierzwa** (Uniwersytet Jagielloński w Krakowie), prof. dr hab. **Krzysztof Mikulski** (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu), prof. dr hab. **Stanisław Sławomir Nicieja** (Uniwersytet Opolski), prof. dr hab. **Beata K. Obsulewicz-Niewińska** (Katolicki Uniwersytet Lubelski), prof. dr hab. **Janusz Odziemkowski** (Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie), dr hab. **Grzegorz Pelczyński** (Uniwersytet Wrocławski), prof. dr hab. **Jan Wiktor Sienkiewicz** (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu), ks. prof. dr hab. **Henryk Skorowski** (Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie), dr hab. **Stanisław Sulowski**, prof. UW (Uniwersytet Warszawski), dr hab. **Jacek Szczepański** (Muzeum Historyczne w Legionowie), prof. dr hab. **Janusz Szczepański** (Akademia Humanistyczna im. A. Gieyszтора w Pułtusku), prof. dr hab. **Andrzej Szmyt** (Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie), dr hab. **Maciej Szymczyk** (Muzeum Papiernictwa w Dusznikach-Zdroju), prof. dr hab. **Zbigniew Wawer** (Muzeum Łazienki Królewskie w Warszawie), dr hab. **Rafał Wiśniewski**, prof. UKSW (Narodowe Centrum Kultury), dr **Ladislav Volko** (Uniwersytet św. św. Cyryla i Metodego w Trnawie), doc PhDr **Jiří Vykoukal**, CSc (Uniwersytet Karola w Pradze)

Kolegium redakcji:

dr **Tadeusz Skoczek** (redaktor naczelny), dr hab. **Jolanta Załączny** (zastępca redaktora naczelnego), **Dorota Panowek** (sekretarz redakcji), **Krzysztof Bakała** (muzealnictwo), **Paweł Bezak** (historia wojskowości), dr hab. **Adam Buława** (członek kolegium), **Jan Engelgard** (historia), **Małgorzata Izdebska-Mlot** (redaktor językowy), prof. PUNO dr hab. **Zbigniew Judycki** (biografistyka), **Halina Murawska** (bibliologia), dr **Endre László Varga** (członek kolegium), ks. dr **Jerzy Zając** (członek kolegium), **Łukasz Żywek** (źródła)

Recenzenci naukowci:

prof. dr hab. **Adam Czesław Dobroński** (Uniwersytet w Białymstoku), prof. dr hab. **Helena Krasowska** (Instytut Sławiastyki Polskiej Akademii Nauk), prof. dr hab. **Henryk Żaliński** (Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie), prof. dr hab. **Marian Marek Drozdowski** (Polskie Towarzystwo Historyczne), doc. dr **Olga Gorbaczewa** (Białoruski Uniwersytet Państwowy w Mińsku), dr hab. **Radosław Domke** (Uniwersytet Zielonogórski), dr hab. **Jerzy Mazurek** (Uniwersytet Warszawski), dr hab. **Grzegorz Nieć** (Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie), dr **Ewa Jaska** (Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego)

ISSN 1427-1443

Spis treści

Tadeusz Skoczek, <i>Odpowiedzialność i wrażliwość</i>	11
--	----

ARTYKUŁY

Barbara Maria Ochendowska-Grzelak, <i>Smak artystyczny ks. Kazimierza Jana Wojsznarowicza na podstawie diariusza podróży po Europie z lat 1667–1669 na tle polskiej XVII-wiecznej literatury podróżniczej</i>	15
Andrzej Szymt, <i>Dylematy Tadeusza Czackiego</i>	45
Zdzisław Bieleń, <i>Karol Herman Wagner – życie i działalność w powstaniu styczniowym</i>	71
Monika Gabryś-Sławińska, <i>„Tygodnik Ilustrowany” wobec ochrony zabytków u progu Niepodległej (sierpień 1914–grudzień 1919)</i>	85
Anna Maria Osińska, <i>Miejsce i pamięć. Spotkania bohaterów Stefana Żeromskiego z pamiątkami przeszłości</i>	117
Wojciech Włodarkiewicz, <i>Stan bezpieczeństwa wewnętrznego województwa stanisławowskiego od października 1938 do marca 1939 roku</i>	133
Jacek Emil Szczepański, <i>Apoloniusz Aleksander Herbst (1892–1969). Bohater dwóch wojen</i>	163
Agnieszka Drozdowska, <i>Działalność Ligi Kobiet w północno-wschodniej części Polski Ludowej w latach 1975–1989 w świetle „Naszej Pracy”</i>	183
Justyna Zajko-Czochańska, <i>Monografia „Przyjaciółki” – zarys zagadnienia</i>	213
Marianna Otmianowska, <i>Spoleczna odpowiedzialność edukacji muzealnej na przykładzie obchodów 100-lecia odzyskania przez Polskę niepodległości</i>	227

MUZEALNICTWO. Materiały, sprawozdania, omówienia

Katarzyna Bogacka, <i>Orzeł polski na pastorałach biskupich z 1919 roku – tradycja i dziedzictwo</i>	253
Sławomir A. Mróz, <i>Kolekcja medali, monet i banknotów w Muzeum Narodowym w Krakowie do 1900 roku</i>	273

ŹRÓDŁA, RELACJE, WSPOMNIENIA

- Jolanta M. Marszalska**, *Rok 1918 i 1920 w Berdyczowie w świetle relacji karmelity bosego o. Bertolda od Najświętszego Serca Jezusa (Jana Kozłowskiego)* 287
- Jan Poprawa**, *Kluby jazzowe w latach 1956–1958. Z historii polskiego ruchu jazzowego* 307

RECENZJE, NOTY, BIBLIOGRAFIE

- Jolanta Załączny**, *Poezja i muzyka, dwie siostry nierozłączne...* (Kinga Fink, *Muzyka w życiu i twórczości Kornela Ujejskiego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2018, ss. 575) 319
- Andrzej Kotecki**, *Piękno dyplomów sportowych II RP (Dyplomy sportowe Drugiej Rzeczypospolitej. Sto dyplomów na stulecie odzyskania niepodległości. Katalog wystawy pod redakcją Tomasza Skoczka, Muzeum Sportu i Turystyki, Warszawa 2018, ss. 143)* 325
- Grzegorz Majkowski**, *Dla wychowania patriotycznego dzieci i młodzieży oraz wspólnej pamięci Polaków* (Filip Żelewski, *Piłsudczana w zbiorach Muzeum Niepodległości w Warszawie*, tom 1, Muzeum Niepodległości, Warszawa 2018, ss. 367) 331
- Artiom Czernyszew**, *Historia nieznaną – cmentarze polskie na Uralu i Syberii* (Sergiusz Leończyk, *Cmentarze polskie na Uralu i Syberii*, Wydawnictwo APAJTE Éditions Paris, Paris 2018, ss. 106) 337
- Nasi autorzy 341

Agnieszka Drozdowska

Uniwersytet w Białymstoku

ORCID ID: 0000-0003-2713-7958

Działalność Ligi Kobiet w północno-wschodniej części Polski Ludowej w latach 1975–1989 w świetle „Naszej Pracy”¹

Słowa kluczowe

Liga Kobiet, województwo białostockie, Polska Ludowa, „Nasza Praca”

Streszczenie

Niniejszy artykuł przedstawia działalność Ligi Kobiet województwa białostockiego prezentowaną na łamach „Naszej Pracy” w latach 1975–1989. Obszar badań został częściowo rozszerzony o terytorium województw łomżyńskiego i suwalskiego, wyodrębnionych z województwa białostockiego w 1975 r. Celem artykułu jest ukazanie płaszczyzn aktywności organizacji w ostatnich 14 latach istnienia Polski Ludowej, wskazanie najbardziej prężnie działającego Zarządu Wojewódzkiego Ligi Kobiet w północno-wschodniej części Polski Ludowej oraz zmian w strukturze biuletynu „Nasza Praca”.

---

¹ Artykuł przygotowany w ramach realizacji projektu badawczego Narodowego Centrum Nauki pt. *Liga Kobiet w terenie. Działalność organizacji i realia jej funkcjonowania na szczeblu regionalnym i lokalnym w rzeczywistości Polski Ludowej (1945–1989)*, nr 2017/25/B/HS3/02015.

*

Dotychczasowe badania naukowe nad Ligą Kobiet (LK) stanowią jedynie wyrywkowe opracowanie zagadnień i okresów działalności organizacji. Większość artykułów poświęcona została pierwszym latom funkcjonowania Ligi Kobiet, kiedy głównym celem działalności było zwiększenie liczby członków organizacji, walka o pokój i włączenie kobiet w odbudowę powojennej Polski². Naj-

---

² D. Jarosz, *Idee, programy i realia: funkcje Ligi Kobiet w porządku instytucjonalnym Polski Ludowej (1945–1957)*, [w:] *Działaczki społeczne, feministki, obywatelki. Samoorganizowanie się kobiet na ziemiach polskich po 1918 roku (na tle porównawczym)*, t. 2, red. A. Janiak-Jasińska, K. Sierakowska, A. Szwarz, Warszawa 2009, s. 307–330; M. Dajnowicz, *Działalność Społeczno-Obywatelskiej Ligi Kobiet w świetle „Naszej Pracy” (1947–1949)*, [w:] *Polityka i politycy w prasie XX i XXI wieku*, red. M. Dajnowicz, A. Miodowski, Białystok 2016, s. 295–307; Eadem, *„Walka o pokój” w wypowiedziach propagandowych publikowanych na łamach „Naszej Pracy” – biuletynie Ligi Kobiet (1947–1953)*, [w:] *Bezpieczeństwo Europy – bezpieczeństwo Polski*, t. 5, red. E. Maj, W. Sokół, A. Szwed-Walczak, Ł. Jędrzejski, Lublin 2017, s. 409–420; Eadem, *„Kobieta Dzisiejsza. Dwutygodnik Społeczno-Obywatelskiej Ligi Kobiet” jako platforma informacyjna o kierunkach prac organizacji (w początkowym okresie formowania struktur)*, [w:] *Polityka i politycy w prasie XX i XXI wieku. Prasa organizacji politycznych*, red. M. Dajnowicz, A. Miodowski, Białystok 2017, s. 73–83; Eadem, *Działalność Ligi Kobiet na obszarze kraju w świetle czasopism organizacji – „Kobiety Dzisiejszej” (1946–1947) i „Kobiety” (1947–1949)*, „Rocznik Historii Prasy Polskiej” 2018, t. 21, z. 3 (51), s. 57–73; A. Marcinkiewicz-Kaczmarczyk, *Rola Ligi Kobiet w popularyzowaniu polityki władz „Polski Ludowej”*, [w:] *„Polska Ludowa” 1944–1989 – wybrane problemy historii politycznej i społecznej*, red. D. Litwin-Lewandowska, K. Bałkowski, Lublin 2016, s. 285; Eadem, *Rola kobiety w Polsce Ludowej w świetle treści propagandowych rozpowszechnianych przez Ligę Kobiet w latach 1946–1956*, „Dzieje Najnowsze” 2018, nr 2, s. 149–179; Eadem, *Treści propagandowe rozpowszechniane przez Społeczno-Obywatelską Ligę Kobiet na podstawie pisma „Poznajmy Prawdę” (1946–1952)*, [w:] *Polityka i politycy w prasie XX i XXI wieku. Prasa...*, op. cit., s. 59–72; A. Stasiewicz, *Działalność Społeczno-Obywatelskiej Ligi Kobiet w latach 1945–1948 na Białostoczczyźnie w świetle dokumentów PPR*, [w:] *Kobiety na zakręcie 1933–1989*, red. E. Chabros, A. Klarman, Wrocław 2014, s. 52–76; E. Świętochowska-Bobowik, *„Kwestia kobieca” i jej propagandowe wykorzystanie przez władze na przykładzie działalności Ligi Kobiet i Wydziału Kobiecego KW PZPR w Białymstoku w latach 1945–1953*, [w:] *Kobiety a patriotyzm. Konteksty historyczno-pedagogiczne XX–XXI wieku*, red. E. Kryńska, A. Szarkowska, U. Wróblewska, Białystok 2012, s. 177–184.

większą uwagę na działalność Ligi Kobiet w województwie białostockim w późniejszych latach rozwoju organizacji, zwróciła Małgorzata Dajnowicz oraz Emilia Świętochowska³. Niniejszy artykuł stanowi kontynuację dociekań nad działalnością Ligi Kobiet na ziemiach północno-wschodnich Polski Ludowej ukazanej na łamach „Naszej Pracy”⁴.

„Nasza Praca” to pismo do użytku wewnętrznego organizacji, wydawane od marca 1947 roku do marca 1990 roku. Stanowiło „najważniejszy oficjalny i propagandowy periodyk prasowy wydawany przez Ligę Kobiet”⁵. Przez cały okres PRL wychodziło, z różną częstotliwością, pod niezmiennym tytułem⁶, w czarno-białej szacie graficznej z kolorową okładką formatu A5. Przemennie z miesięcznika stawało się

³ M. Dajnowicz, *Główne kierunki działalności Ligi Kobiet w Polsce Ludowej do 1975 roku (ze szczególnym uwzględnieniem województwa białostockiego)*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Historyczne” 2018, z. 3, s. 579–601; Eadem, *Kobiety – polityka – wybory w świetle „Zwierciadła: Pisma Ligi Kobiet Polskich” (1982–1990)*, [w:] *Rzeczpospolita w koncepcjach polskich partii i środowisk politycznych XX i XXI wieku*, red. G. Radomski, M. Strzelecki, K. Sopolnińska, Toruń 2018, s. 107–125; Eadem, *Liga Kobiet w terenie. Kierunki działalności organizacji na przykładzie struktur białostockich w latach 1966–1981*, „Niepodległość i Pamięć” 2018, nr 2 (62), s. 161–178. Eadem, *Obchody Międzynarodowego Roku Kobiet 1975 na Białostocczyźnie (na tle głównych kierunków działalności Ligi Kobiet w kraju i regionie)*, „Czasopismo Naukowe Instytutu Studiów Kobietych” 2017, nr 1 (2), s. 9–25; Eadem, „Zwierciadło” – platforma polityczna Ligi Kobiet w okresie PRL (1957–1961, 1982–1989), „Rocznik Historii Prasy Polskiej” 2017, t. 20, z. 3 (47), s. 67–90; E. Świętochowska, *Sytuacja społeczna kobiet w PRL w latach 1956–1970 na przykładzie województwa białostockiego*, [w:] „Mała stabilizacja” w województwie białostockim 1956–1970, red. M. Markiewicz, Białystok 2012, s. 197–210; Eadem, *Sytuacja społeczno-zawodowa kobiet w ostatniej dekadzie PRL*, [w:] *Kobiety na zakręcie...*, op. cit. Więcej informacji na temat stanu badań nad Ligą Kobiet w województwie białostockim zob. A. Drozdowska, *Liga Kobiet w województwie białostockim – stan badań i postulaty badawcze*, „Czasopismo Naukowe Instytutu Studiów Kobietych” 2018 nr 2 (5), s. 112–127.

⁴ A. Drozdowska, *O działalności Ligi Kobiet w okręgu białostockim (w świetle „Naszej Pracy”)*, [w:] *Polityka i politycy w prasie XX i XXI wieku. Polityka w prasie kobiecej*, red. M. Dajnowicz, A. Miodowski, Białystok 2018 [w druku].

⁵ M. Dajnowicz, „Walka o pokój” ..., op. cit., s. 410.

⁶ „Nasza Praca” 1983, nr 10, s. 64; 1984, nr 10, s. 76.

dwutygodnikiem albo dwumiesięcznikiem. Nakład pisma w latach 1975–1989 wahał się w granicach 12 tys.–17 tys. egzemplarzy. Treść periodyku koncentrowała się na bieżącej działalności organizacji w świetle zaleceń władz partyjnych⁷. W połowie lat 70. XX wieku nastąpiła zmiana sposobu opisywania działalności oddziałów terenowych Ligi Kobiet. W dziale *Kronika wydarzeń*, podawano tylko krótkie, bardzo zwięzłe notatki z działalności wybranych Zarządów Wojewódzkich LK (ZW LK). Informowały one głównie o przeprowadzonych zjazdach i spotkaniach Plenum ZW LK oraz podjętych wówczas decyzjach⁸. Treść periodyku w pierwszym roku po wprowadzeniu reformy administracyjnej w państwie, zawierała głównie wytyczne dotyczące funkcjonowania organizacji⁹.

Przełomowym okresem w rozwoju „Naszej Pracy” był rok 1981. Biuletyn informacyjny Ligi Kobiet z wewnętrznego pisma organizacji o charakterze instruktażowym, stał się ogólnodostępnym miesięcznikiem Ligi Kobiet. Od tego roku wydawcą pisma nie był już Zarząd Główny Ligi Kobiet, ale RSW „Prasa-Książka-Ruch”. Redakcja zapowiadała zwiększenie częstotliwości ukazywania się pisma – raz w miesiącu, przy jednoczesnym zmniejszeniu jego objętości do ok. 50 stron. Zyskało ono też nowe działy poświęcone zagadnieniom mogącym zainteresować kobiety niezrzeszone w Lidze, m.in. *Z życia rodziny, Kobieta w świecie, Kultura i oświata, Poznajemy prawo, Naszym zdaniem*¹⁰. Ponadto zmienił się sposób podpisywania artykułów, imię i nazwisko autora tekstu umieszczano na początku artykułu, w prawym górnym rogu. Często też pojawiała się na końcu tekstu informacja: „opracowano na podstawie informacji nadesłanych przez Zarządy Wojewódzkie LK”¹¹.

Rozszerzenie kręgu odbiorców miesięcznika stało się okazją do prezentowania na łamach pisma wspomnień członkiń Ligi, historii roz-

---

⁷ M. Dajnowicz, „*Walka o pokój*”..., op. cit., s. 410–411; A. Drozdowska, *O działalności Ligi Kobiet...* op. cit., [w druku].

⁸ *Informacja na temat współdziałania ogniw i instancji Ligi Kobiet z Towarzystwem Planowania Rodziny, w świetle porozumienia zawartego między Zarządami Głównymi obu organizacji w lutym 1971 roku*, „Nasza Praca” 1977, nr 5, s. 5.

⁹ Zob. „Nasza Praca” 1976, nr 1–12.

¹⁰ *Od Redakcji*, „Nasza Praca” 1981, nr 1, s. 1.

¹¹ „Nasza Praca” 1981, nr 1, s. 36–37.

woju oraz zasad działania organizacji¹². Prócz zachwytu i pochlebstw, opisywano trudy działalności w terenie. Ponadto pojawił się także zarzut fikcyjności danych publikowanych w sprawozdaniach¹³, co miało przekonać czytelniczki o wolności wypowiedzi na łamach pisma. Od 1982 roku, począwszy od pierwszego numeru, miesięcznik ukazywał się z podtytułem „Poradnik Metodyczny”. Wzorem początkowych numerów biuletynu, publikowano cele i zasady działania organizacji w terenie¹⁴.

Informacje na temat działalności Ligi w województwach północno-wschodnich pojawiły się średnio w około 35% przejranych numerów z lat 1975–1989. W porównaniu z poprzednimi numerami biuletynu, częstotliwość ukazywania się informacji o tych województwach wzrosła. Jednak charakter informacji od połowy lat 70. XX wieku często miał formę jedynie krótkiej notatki o przeprowadzonych zebraniach ZW LK czy informacji o adresie siedziby Zarządu. Wcześniejsze numery zawierały zdecydowanie szersze artykuły na temat rozwoju i działalności kół Ligi Kobiet w terenie.

Analiza „Naszej Pracy” pozwala wysunąć hipotezę o dominującej aktywności Ligi Kobiet w województwie białostockim¹⁵, które w latach 1975–1989 informowało o swojej działalności w 53 numerach pisma, województwo łomżyńskie w 38 numerach, a województwo suwalskie w 28 numerach. Należy zaznaczyć, że najbardziej aktywną działalność ZW LKP wykazywały w latach 1985–1986. Wówczas na temat województwa suwalskiego pojawiła się informacja łącznie w 11 numerach miesięcznika. Od 1987 roku działalność Ligi Kobiet w województwie suwalskim zanika zupełnie (raz w roku pojawia się tylko informacja o lokalizacji siedziby Zarządu). W roku 1989 nadal przoduje województwo białostockie, o którym pięciokrotnie wspo-

¹² H. Szestowicka, *Tyle pamiętam dziś*, „Nasza Praca” 1981, nr 5, s. 5–11; *Kronika wydarzeń*, „Nasza Praca” 1983, nr 1, s. 59; *Z historii ruchu kobiecego w Polsce*, „Nasza Praca” 1985, nr 1, s. 23–26; „Nasza Praca” 1985, nr 10, s. 1–56; *Sylwetki 40-lecia*, „Nasza Praca” 1985, nr 5, s. 13; „Nasza Praca” 1986, nr 1, s. 1–3, 7–37.

¹³ H. Szestowicka, op. cit., s. 11.

¹⁴ „Nasza Praca” 1985, nr 10, s. 1–55.

¹⁵ Przed reformą administracyjną najbardziej aktywna w województwie białostockim była Liga Kobiet w Łomży. Zob. M. Dajnowicz, *Liga Kobiet w terenie...*, op. cit., s. 171–173; A. Drozdowska, *O działalności Ligi Kobiet...*, op. cit. [w druku].

mniano na łamach trzech numerów miesięcznika. Zdecydowana różnica w aktywności Ligi w tych województwach wynikała m.in. z liczebności aktywu. Województwo białostockie w 1989 roku zrzeszało 13 736 członkiń, a województwo łomżyńskie tylko 4 294 członkinie¹⁶. Nie bez znaczenia pozostawała chęć i możliwości przesyłania artykułów do redakcji periodyku. Brak liderki promującej aktywność poszczególnych kół i zarządów skutkowało nieupowszechnianiem działań podejmowanych w terenie.

Reforma administracyjna z 1975 roku stanowiła zmianę organizacyjną Ligi Kobiet. Utworzenie 49 województw wpłynęło na powołanie nowych Zarządów Wojewódzkich Ligi Kobiet. Dotąd mniej znaczące miasta powiatowe, jak Łomża i Suwałki, stały przed koniecznością rywalizacji z Zarządem Wojewódzkim Ligi Kobiet z Białegostoku. Wpłynęło to na aktywizację kobiet w mniejszych miastach. Średnio 3–5 przedstawicielek ZW LK z północno-wschodnich województw Polski Ludowej wchodziło w skład ZG LK¹⁷.

W drugiej połowie lat 70. XX wieku Liga Kobiet koncentrowała swą działalność na propagowaniu osiągnięć gospodarczych i roli kobiet w życiu społecznym. Podczas Krajowego Zjazdu LK reprezentantki ZM LK w Bielsku Podlaskim i Hajnówce, skoncentrowały się na wychowawczej roli Ligi wśród kobiet, dzieci i młodzieży, popularyzacji nowoczesnych gospodarstw i walce z alkoholizmem. Ponadto Jadwiga Rudzińska-Patejuk z Hajnówki wskazała na konieczność propagowania obyczajów świeckich¹⁸. Problematyka poruszana podczas VII Zjazdu nawiązywała do ogłoszonego przez ONZ Międzynarodowego Roku Dziecka, obchodzonego w 1979 roku¹⁹. Liga Kobiet podkreślała na łamach biuletynu aktywność wspierającą rozwój i funkcjonowanie dzieci z różnych rodzin. Prócz prowadzenia poradni prawno-społecznych, członkinie

---

¹⁶ *Liga Kobiet Polskich w liczbach*, „Nasza Praca” 1989, nr 5, s. 15.

¹⁷ *Skład Zarządu Głównego i Komisji Rewizyjnej*, „Nasza Praca” 1975, nr 4–5, s. 110–119. *Skład nowych władz Ligi Kobiet*, „Nasza Praca” 1979, nr 3–4, s. 124–137; *Skład Zarządu Głównego Ligi Kobiet Polskich*, „Nasza Praca” 1986, nr 12, s. 26–32.

¹⁸ *Dyskusja. Obszerne fragmenty wypowiedzi gości i delegatek na VII Krajowym Zjeździe Ligi Kobiet*, „Nasza Praca” 1979, nr 3–4, s. 96–97, 101–102.

¹⁹ M. Przyłucka, *Działania Ligi Kobiet na rzecz najmłodszych*, „Nasza Praca” 1979, nr 6, s. 32–38.

współorganizowały ośrodki adopcyjne, wspierały rodziny zastępcze, popularyzowały wśród młodych dziewcząt wiedzę o zawodach oraz roli mężczyzny w życiu rodziny. Ponadto członkinie z Białegostoku promowały w Ośrodku Gospodarstwa Domowego nawyki zdrowego żywienia i prowadzenia nowoczesnych gospodarstw domowych²⁰.

Do końca istnienia Polski Ludowej ZW LK w Białymstoku i Łomży, podobnie jak pozostałe ZW LK Polski Ludowej, koncentrowały swą działalność na „umacnianiu wychowawczej funkcji rodziny”²¹. Wynikało to z porozumienia zawartego w 1971 roku z Zarządem Głównym Towarzystwa Planowania Rodziny. Współpraca skutkowałą utworzeniem „szkół narzeczonych”, „uniwersytetów dla rodziców”, w których prowadzono prelekcje z zakresu planowania rodziny, mówiono o szkodliwości aborcji oraz konieczności „przestrzegania zasad higieny i kultury współżycia małżeńskiego oraz nowoczesnego spojrzenia na funkcje obojga małżonków w rodzinie”²².

Od 1977 roku rozpoczęto tworzenie przy Zarządach Wojewódzkich i Zarządach Miejskich LK (ZM LK) oraz w większych Kołach, „szkół wychowania obywatelskiego” dla kobiet²³. Ich celem było szerzenie wśród nich wiedzy o sprawach społeczno-politycznych, gospodarczych, kulturalnych oraz o wychowawczej funkcji rodziny i potrzebie niesienia pomocy osobom starszym²⁴. Edukacja kobiet winna skutko-

---

²⁰ Ibidem, s. 34–37.

²¹ K. Zalewska, *Kronika wydarzeń*, „Nasza Praca” 1977, nr 3, s. 59–63; *Kronika wydarzeń*, „Nasza Praca” 1977, nr 6, s. 63; *Kronika Wydarzeń*, „Nasza Praca” 1984, nr 9, s. 47; *Kronika wydarzeń*, „Nasza Praca” 1985, nr 1, s. 42–43.

²² *Równość praw i obowiązków na tle funkcji pełnionych w gospodarstwie domowym*, „Nasza Praca” 1976, nr 6, s. 7–18; *Informacja na temat współdziałania ogniw i instancji Ligi Kobiet z Towarzystwem Planowania Rodziny, w świetle porozumienia zawartego między Zarządami Głównymi obu organizacji w lutym 1971 roku*, „Nasza Praca” 1977, nr 5, s. 5.

²³ Szkoły wychowania obywatelskiego tworzone zgodnie z zaleceniami do statutu z 1967 roku, Pierwsze szkoły wychowania obywatelskiego utworzone w Łomży i Elku już w 1969 roku. Zob. M. Dajnowicz, *Liga Kobiet w terenie...*, op. cit., s. 170; A. Marcinkiewicz-Kaczmarczyk, *Rola Ligi Kobiet w popularyzowaniu polityki...*, op. cit., s. 295.

²⁴ E. Kokot, *Opieka Ligi Kobiet nad ludźmi starszymi*, „Nasza Praca” 1976, nr 8–9, s. 57–61.

wać ukształtowaniem młodzieży na przykładowych obywateli kraju socjalistycznego, którzy będą wzorowymi pracownikami, żywo zainteresowanymi sprawami społecznymi. Zajęcia, poświęcone wyżej wymienionej tematyce, prowadzone były przez działaczy politycznych m.in. z Wojewódzkich Ośrodków Kształcenia Ideologicznego. W 1980 roku zorganizowano łącznie 583 szkoły, w których uczyło się 23 812 osób, w tym w województwie białostockim utworzono przy ZM LK 8 szkół, gdzie w zajęciach uczestniczyło 500 osób, w województwie łomżyńskim 9 szkół dla 420 uczestniczek, w województwie suwalskim 6 szkół dla 200 osób. Ukończenie szkoły dawało kobietom uprawnienia do wygłaszania prelekcji podczas zebrań Zarządów Ligi²⁵.

Rok 1981 był przełomowy również dla samej organizacji, która podczas VIII Nadzwyczajnego Krajowego Zjazdu Ligi Kobiet podjęła uchwałę o zmianie nazwy na Ligę Kobiet Polskich, co również odzwierciedla nowy podtytuł miesięcznika „Nasza Praca – miesięcznik Ligi Kobiet Polskich”. Ponadto daje się zaobserwować schyłek działalności i popularności Ligi Kobiet w północno-wschodnich województwach Polski Ludowej. Kobiety rozwiązują koła Ligi Kobiet²⁶ oraz nie angażują się w akcje organizowane przez Ligę. Pisano, że „kobiety są bardziej wymagające, ale leniwe”²⁷. Przykładem są obchody 40-lecia działalności LKP w Białymstoku, w ramach których ZW LKP zorganizował konkurs na zebranie ekspozycji i materiałów dotyczących historii rozwoju organizacji w województwie. Jednak gdyby nie pomoc Muzeum Ruchu Rewolucyjnego w Białymstoku, wystawa nie doszłaby do skutku²⁸.

Podczas VIII Nadzwyczajnego Krajowego Zjazdu LK pojawiały się głosy w dyskusji potępiające strajki społeczne i apel o poparcie dla ówczesnego rządu. Wystąpienia przedstawicielek województw północno-wschodnich stronią od opisywania nastrojów społecznych i politycznych, a podkreślają potrzebę niesienia pomocy kobietom, młodzieży

---

²⁵ I. Hamerska, *Problemy kulturalno-oświatowe. Cel – dalsza edukacja kobiet*, „Nasza Praca” 1980, nr 3, s. 31–35.

²⁶ „Nasza Praca” 1982, nr 2, s. 15–16.

²⁷ *Od Redakcji*, „Nasza Praca” 1986, nr 1, s. 2.

²⁸ *Z pracy kół i zarządów*, „Nasza Praca” 1985, nr 3, s. 43–44.

i osobom starszym w codziennym życiu²⁹. Według ustaleń Emilii Świątochowskiej: „błędem była ich nieobecność wśród kobiet na Wybrzeżu w sierpniu 1980 r. i wśród strajkujących włóknianek w Łodzi. Nie oznaczało to jednak opowiedzenia się po stronie opozycji”³⁰. Charakter wypowiedzi poszczególnych działaczek wynikał z sytuacji społeczno-politycznej w konkretnych województwach. Ponadto wskazuje to na przywiązanie partyjne poszczególnych działaczek ZW LK, ale także na priorytety przynależności do organizacji kobiecej. Tematyka Nadzwyczajnego Zjazdu Krajowego w czasie zamieszek politycznych sugeruje, że delegatki z Białegostoku i Łomży na pierwszym miejscu swej aktywności w organizacji stawiały zapewnienie właściwych warunków życia i rozwoju polskich rodzin.

Przeobrażenie się Ligi Kobiet w wyniku strajków społecznych odcisnęło piętno także na liczebności członkiń organizacji. Według miesięcznika „Nasza Praca” w latach 1982–1983 organizacja zrzeszała 417 709 członkiń w 8 896 kołach, ale dzięki rozszerzeniu działalności i objęciu nią zakładów pracy, liczebność aktywu systematycznie wzrastała i w 1985 roku do Ligi Kobiet Polskich należało 511 345 kobiet zrzeszonych w 10 521 kołach³¹. Około 90% członkiń stanowiła inteligencja pracująca i robotnice. Jednak tylko nieco ponad 12% z nich posiadało wykształcenie wyższe. Najczęściej były to kobiety w wieku 31–55 lat. W 1986 roku aż 70,4% członkiń nie przynależało

---

²⁹ Przedstawicielki z województwa białostockiego i łomżyńskiego apelowały o skoncentrowanie się na wychowaniu młodzieży, oświacie zdrowotnej i niesieniu realnej pomocy rodzinom. Delegatki ze Szczecina, Gorzowa Wlkp., Włocławka czy Jeleniej Góry odnosiły się do strajków społecznych, ukazując ich szkodliwość dla polityki państwa: „Od demokracji do chaosu i anarchii tylko jeden krok. Mamy tego współcześnie dowody. (...) W ostatnim czasie nasiliły się wrogie, wręcz anarchiczne zjawiska zakłócania ładu i porządku publicznego. Nie można tych spraw dłużej tolerować. (...) Z tym trzeba walczyć. (...) Apeluję do Was, kobiety polskie, zaufajmy rządowi gen. Jaruzelskiego”. Zob. *Domagamy się spokoju społecznego*, „Nasza Praca” 1982, nr 1, s. 36–37.

³⁰ E. Świątochowska, *Sytuacja społeczno-zawodowa kobiet...*, op. cit., s. 302.

³¹ *Liga Kobiet Polskich w liczbach*, „Nasza Praca” 1986, nr 10, s. 31. Według ustaleń M. Dajnowicz: „W 1981 roku LKP liczyć miała blisko 500 tys. członkiń zrzeszonych w 9,6 tys. kołach”, M. Dajnowicz, *Liga Kobiet w terenie...*, op. cit., s. 175.

do żadnej partii politycznej³². Mimo informacji o rozwiązywaniu się kół osiedlowych LKP, w 1987 roku liczba członkiń oscylowała wokół 571 776 w 11 498 kołach. Składki członkowskie opłaciło wówczas 84,4% z nich³³. Najwięcej członkiń w 1987 roku w północno-wschodniej części Polski Ludowej przybyło w województwie białostockim, tj. 1 135 kobiet. Pod koniec PRL, tj. w 1989 roku Liga Kobiet Polskich liczyła 585 550 członkiń w 11 905 kołach, w tym w województwie białostockim było 13 736 członkiń zrzeszonych w 783 kołach, w województwie łomżyńskim tylko 4 294 członkinie w 31 kołach³⁴. Najślabszy rozwój LKP w latach 1987–1988 prezentowało województwo suwalskie, w którym niecałe 60% członkiń opłacało składki członkowskie. Brak jednak informacji o liczebności aktywu³⁵.

Sytuacja społeczno-polityczna wpłynęła także na zmianę sposobu obchodzenia Międzynarodowego Dnia Kobiet. Według informacji zawartych w numerze 3 z 1989 roku, kobiety przestały oczekiwać kwiatów i życzeń. Świadomie zaczęły zgłaszać dyrekcji zakładów swoje problemy, oczekując ich rozwiązania³⁶. Negowano też artykuły nt. biernego obchodzenia święta kobiet³⁷. Oficjalnie jednak przyczyn osłabienia organizacji Zarząd Główny LKP upatrywał w działaniach środków masowego przekazu, które w niedostateczny sposób informowały kobiety o działalności organizacji³⁸.

Niewątpliwie jednym z głównych przejawów aktywności Ligi Kobiet Polskich w latach 80. XX wieku było szerzenie hasła o pokój w Polsce i na świecie. Podczas Europejskiego Spotkania Kobiet pt. „Przeciwko faszyzmowi – za pokojem i rozbrojeniem” Zarząd Główny LKP (ZG LKP) przedstawił przewodniczącej Oddziału Kobiet Palestyńskich dotychczasowe osiągnięcia Ligi

---

³² *Liga Kobiet Polskich w liczbach*, „Nasza Praca” 1986, nr 10, s. 31–32.

³³ *Stan organizacyjny Ligi Kobiet Polskich*, „Nasza Praca” 1988, nr 9, s. 25.

³⁴ *Liga Kobiet Polskich w liczbach*, „Nasza Praca” 1989, nr 5, s. 15.

³⁵ *Stan organizacyjny Ligi Kobiet Polskich*, „Nasza Praca” 1988, nr 9, s. 25–27.

³⁶ *Od Redakcji*, „Nasza Praca” 1989, nr 3, s. 1.

³⁷ *Przegląd prasy*, „Nasza Praca” 1989, nr 5, s. 50.

³⁸ *Przegląd prasy*, „Nasza Praca” 1988, nr 5, s. 52.

na rzecz poprawy sytuacji kobiet w Polsce³⁹. „Walka o pokój” stanowi nawiązanie do haseł z lat powojennych, w czasie których była jednym z głównych aspektów działalności Ligi⁴⁰. Strajki z lat 70. i 80. XX wieku wpłynęły na ponowne ożywienie się organizacji kobiecej w walce o pokój, której hasła najgłośniej wybrzmiewały w okresie obchodów Międzynarodowego Dnia Kobiet. Organizacja w imieniu kobiet polskich wystosowała apel w sprawie pokoju na świecie⁴¹, potępiała strajki oraz uznała ogłoszony przez ONZ 1986 rok, Międzynarodowym Rokiem Pokoju⁴². Z inicjatywy Światowej Demokratycznej Federacji Kobiet zorganizowano w 1987 roku w Moskwie Światowy Kongres Kobiet pod hasłem: „Do 2000 roku bez broń jądrowej, o pokój, równość, rozwój”⁴³.

W latach 80. XX wieku przedstawicielki północno-wschodnich województw pisały o konieczności prowadzenia działań zwalczających alkoholizm, a także narkomanię⁴⁴. Większą niż dotychczas uwagę koncentrowano na potrzebach i trudnościach seniorów. Dyskutowano nad problemami wysokości emerytur oraz braku pracy dla kobiet⁴⁵. Jednym z działań podejmowanych przez Ligę było włączenie się w zbiórkę pieniędzy na budowę pomników m.in. upamiętniających poległych w obronie Polski Ludowej oraz szpitali np. Centrum Zdrowia Matki Polki⁴⁶.

³⁹ *Kronika wydarzeń*, „Nasza Praca” 1980, nr 5, s. 93.

⁴⁰ M. Dajnowicz, *Główne kierunki działalności...*, op. cit., s. 581–582; eadem, *„Walka o pokój”...*, op. cit., s. 412.

⁴¹ *Apel do kobiet świata*, „Nasza Praca” 1984, nr 12, s. 30–32.

⁴² „Nasza Praca” 1982, nr 1, s. 37; *Kronika wydarzeń*, „Nasza Praca” 1985, nr 5, s. 47; *Kronika wydarzeń*, „Nasza Praca” 1984, nr 5, s. 30; nr 6, s. 45; *Kronika wydarzeń*, „Nasza Praca” 1985, nr 9, s. 62; *Od Redakcji*, „Nasza Praca” 1987, nr 1, s. 1–2.

⁴³ *Od Redakcji*, „Nasza Praca” 1987, nr 1, s. 2.

⁴⁴ „Nasza Praca” 1982, nr 1, s. 27, 36; *Kronika wydarzeń*, „Nasza Praca” 1983, nr 9, s. 47; *Od Redakcji*, „Nasza Praca” 1987, nr 2, s. 1.

⁴⁵ H. Bielenia, *Naszym zdaniem. O emerytach*, „Nasza Praca” 1981, nr 5, s. 24–27; *Zapytać same kobiety*, „Nasza Praca” 1981, nr 5, s. 27–30; I. Luchowska, *Wspólnie z innymi. Czas wolny, ale nie pusty*, „Nasza Praca” 1981, nr 4, s. 29–32.

⁴⁶ Z. Konderska, *Przebieg czynu „Dar pracy własnych rąk”*, „Nasza Praca” 1976, nr 6, s. 29–36; „Nasza Praca” 1984, nr 12, s. 49; „Nasza Praca” 1985, nr 4, s. 42–48; „Nasza Praca” 1985, nr 11, s. 23.

Przez ostatnie pięć lat istnienia Polski Ludowej Liga Kobiet Polskich, prócz walki o pokój i rozbrojenie militarne państw, domagała się respektowania praw kobiet, ochrony macierzyństwa, zlikwidowania dyskryminacji kobiet oraz włączała się w inicjatywy światowego ruchu kobiecego⁴⁷.

Popularnym zakresem działalności organizacji przez cały okres PRL były poradnie prawno-społeczne, które na terenie ówczesnego województwa białostockiego do 1975 roku prowadzono w wielu miastach powiatowych⁴⁸. W latach 80. informowano na łamach „Naszej Pracy” o lokalizacji poradni działających jedynie przy ZW LKP⁴⁹. Poradnie rodzinne w Białymstoku funkcjonowały do końca trwania PRL⁵⁰. Ponadto przy ZG LK od 1959 roku funkcjonowała Sekcja Kobiet Prawników⁵¹, od 1982 roku Sekcja Lekarek LKP, a od 1984 roku Sekcja Pedagogiki Rodzinnej⁵², które koncentrowały się na edukacji kobiet w zakresie zdrowia i wychowania młodzieży⁵³. Poza tym od 1986 roku przy ZG LKP funkcjonowało osiem zespołów problemowych⁵⁴ wskazujących główne kierunki działalności organizacji.

W związku ze zmianą polityki władz, po 16 latach nieobecności, w 1982 roku rozpoczęto ponowne tworzenie kół Ligi Kobiet Polskich

---

⁴⁷ *Kierunki działania Ligi Kobiet Polskich w 1984 roku*, „Nasza Praca” 1984, nr 2, s. 4–7; *Od Redakcji*, „Nasza Praca” 1987, nr 1, s. 2.

⁴⁸ A. Drozdowska, *O działalności Ligi Kobiet...*, op. cit., [w druku].

⁴⁹ Poradnia prawno-społeczna w Białymstoku funkcjonowała przy ul. Lipowej 2, gdzie mieściła się wówczas siedziba Zarządu Wojewódzkiego LKP. Więcej na ten temat: *Informacje o poradniach rodzinnych, prawno-społecznych, gospodarstwa domowego*, „Nasza Praca” 1985, nr 9, s. 22–23.

⁵⁰ *Przegląd prasy*, „Nasza Praca” 1989, nr 9–10, s. 43–44.

⁵¹ „Nasza Praca” 1983, nr 2, s. 34–50.

⁵² „Nasza Praca” 1982, nr 2, s. 16–17; *Liga Kobiet Polskich w liczbach*, „Nasza Praca” 1986, nr 10, s. 32; *Przegląd prasy*, „Nasza Praca” 1989, nr 9–10, s. 43–44.

⁵³ R. Jaskółowska, *Kronika wydarzeń*, „Nasza Praca” 1984, nr 1, s. 40; „Nasza Praca” 1986, nr 3, s. 3–5.

⁵⁴ Zespoły problemowe przy ZG LKP: ochrony zdrowia i opieki społecznej, oświaty i wychowania, polityki społecznej, szkolenia i zatrudnienia, kultury i propagandy, historyczny, ds. Gospodarstwa Domowego oraz ds. Kół Zakładowych; *Liga Kobiet Polskich w liczbach*, „Nasza Praca” 1986, nr 10, s. 32.

w zakładach pracy⁵⁵. Dotychczas ich zakres działalności koncentrować się miał jedynie na osiedlach. Nie oznacza to jednak, że do 1966 roku w każdym zakładzie pracy, prawa i interesy kobiet reprezentowały członkinie Ligi Kobiet. Potwierdzeniem tego, jest artykuł Ireny Hamerskiej z 1981 roku, w którym autorka sugeruje utworzenie koła zakładowego w „Fastach”, w których zatrudnionych było 4 tys. kobiet, a koło Ligi Kobiet nigdy tam nie istniało⁵⁶. Według informacji zawartych w „Naszej Pracy” w lutym 1982 roku w województwie białostockim nie istniało ani jedno koło zakładowe, ale w województwie łomżyńskim było 75 kół zakładowych zrzeszających 2 204 kobiety, a w suwalskim 58 kół z liczbą 2 124 członkiń⁵⁷. Nierównomierny rozwój kół zakładowych wynikał z sytuacji społeczno-polityczno-gospodarczej regionu⁵⁸. W 1986 roku w województwie białostockim funkcjonować miały już 124 koła zakładowe⁵⁹. Miesięcznik, stanowiący podstawę źródłową niniejszego artykułu, zawiera konkretne wskazówki i zasady dotyczące powoływania kół zakładowych oraz informacje o rozwoju tej działalności⁶⁰.

Białystok

Z informacji zawartych w periodyku „Nasza Praca” wynika, że przewodniczącą Zarządu Wojewódzkiego Ligi Kobiet w Białymstoku

---

⁵⁵ M. Dajnowicz, *Kobiety – polityka – wybory...*, op. cit., s. 110; eadem, „Zwierciadło” – platforma polityczna..., op. cit., s. 71–72; K. Jurkowska, *Kłopoty z tożsamością, czyli Liga Kobiet Polskich*, „Ośka” 2000, nr 2, s. 37; N. Lubik-Reczek, R. Reczek, *Liga Kobiet – organizacja „reprezentująca” interesy kobiet w Polsce Ludowej. Zarys działania*, „Studia Polityczne” 2013, nr 4, s. 111; S. Walczewska, *Liga Kobiet – jedyna organizacja kobieca w PRL*, <http://bitly.pl/amOZ3>, [dostęp: 25.02.2019].

⁵⁶ I. Hamerska, *Wymieniamy doświadczenia. Czy tylko w „Fastach”?*, „Nasza Praca” 1981, nr 4, s. 44–46.

⁵⁷ *Koła w zakładach pracy*, „Nasza Praca” 1982, nr 2, s. 15; M. Dajnowicz, *Liga Kobiet w terenie...*, op. cit., s. 176.

⁵⁸ *Rośnie siła kół zakładowych*, „Nasza Praca” 1985, nr 3, s. 8–10; *Kronika wydarzeń*, „Nasza Praca” 1985, nr 1, s. 43.

⁵⁹ *Z pracy kół i zarządów*, „Nasza Praca” 1986, nr 3, s. 45.

⁶⁰ „Nasza Praca” 1982, nr 2, s. 12–16, 47; 1983, nr 10.

w 1975 roku była Maria Rudobielska⁶¹ – profesor Akademii Medycznej w Białymstoku, a wiceprzewodniczącą Jadwiga Matoszko⁶². Zmiana nastąpiła w 1982 roku, kiedy stanowisko przewodniczącej objęła Krystyna Hajduk⁶³, a wiceprzewodniczącą została Jadwiga Rudzińska-Patejuk⁶⁴, która od 1985 roku pełniła funkcję przewodniczącej ZW LKP w Białymstoku.

Jej zastępcą ponownie wybrano Jadwigę Matoszko. Ostatnią przewodniczącą ZW LKP, wybraną w 1986 roku, była Olga Redzko⁶⁵, a wiceprzewodniczącą Wanda Dzierżyńska⁶⁶.

Działalność Ligi Kobiet na terytorium województwa białostockiego w 1975 roku koncentrowała się głównie na promowaniu osiągnięć gospodarczych PRL. Już pierwsze numery pisma z 1975 roku wskazują konieczność dalszego zaangażowania społeczeństwa, zwłaszcza kobiet, w tworzenie nowoczesnych gospodarstw domowych oraz kształtowanie charakteru dzieci i młodzieży⁶⁷. Pomagać temu winien Ośrodek Gospodarstwa Domowego w Białymstoku utworzony w 1957 roku, wraz z powołaniem Komitetu Gospodarstwa Domowego. W 1975 roku istniało w całej Polsce tylko 15 takich ośrodków⁶⁸. Ponadto obchodzony wówczas Międzynarodowy Dzień Kobiet aktywizował je pod wzglę-

---

⁶¹ Maria Rudobielska – ur. w 1925 r. w Myślachowicach, zm. w 1988 r. w Białymstoku, gdzie została pochowana na cmentarzu miejskim. W latach 1966–1976 była kierownikiem Katedry i Kliniki Chorób Dzieci Akademii Medycznej w Białymstoku, w latach 1976–1987 dyrektorem Instytutu Pediatrii i do 1988 r. kierownikiem I Kliniki Chorób Dzieci AMB, Zob. <https://www.umb.edu.pl/s,4914/Historia>, [dostęp: 10.01.2019]; *Skład nowych władz Ligi Kobiet*, „Nasza Praca” 1979, nr 3–4, s. 133.

⁶² *Z pracy kół i zarządów. Wystawa obrazująca nasz dorobek*, „Nasza Praca” 1975, nr 11, s. 62–64.

⁶³ *Kronika*, „Nasza Praca” 1982, nr 2, s. 48.

⁶⁴ *Kronika wydarzeń*, „Nasza Praca” 1985, nr 5, s. 47.

⁶⁵ *Skład Zarządu Głównego Ligi Kobiet Polskich*, „Nasza Praca” 1986, nr 12, s. 27.

⁶⁶ *Ibidem*, s. 26.

⁶⁷ *Obszerne fragmenty wypowiedzi delegatek na VI Zjeździe Ligi Kobiet. Prof. Maria Rudobielska przewodnicząca Zarządu Wojewódzkiego Ligi Kobiet w Białymstoku*, „Nasza Praca” 1975, nr 4–5, s. 51–52; A. Zdybel, *Placówki Gospodarstwa Domowego Ligi Kobiet*, „Nasza Praca” 1975, nr 3, s. 11–17;

⁶⁸ A. Zdybel, op. cit.

dem upowszechniania pracy kobiet na rzecz rozwoju Polski Ludowej⁶⁹. Dużą uwagę podczas VI Krajowego Zjazdu Ligi Kobiet poświęcono zagadnieniom z zakresu wychowania dzieci i młodzieży. Przewodnicząca ZW LK w Białymstoku, prof. Maria Rudobielska, zwróciła uwagę na konieczność rozszerzenia działalności organizacji wśród młodych matek, które stanowią pierwszy etap we właściwym, tj. zgodnym z oczekiwaniami władzy komunistycznej, wychowaniu młodego pokolenia. Napływ dużej liczby młodych matek do rozwijających się miast, stał się impulsem do rozpowszechnienia wśród nich idei organizacji. W związku z powyższym na terytorium województwa białostockiego Liga Kobiet, jako pierwsza w kraju, rozpoczęła organizowanie spotkań kół matek w przedszkolach oraz żłobkach⁷⁰.

W dziale *Wiadomości z zagranicy* najczęściej pojawiały się obszernie relacje z wyjazdów członkiń Ligi do krajów socjalistycznych lub wizyt delegacji w Polsce. W październiku 1978 roku delegacja z Polski, w skład której weszła przewodnicząca Krajowej Rady Kobiet Polskich i ZG LK – Eugenia Kempara, przewodnicząca Wojewódzkiej Rady Kobiet (WRK) i ZW LK we Włocławku – Honorata Koprowska oraz przewodnicząca WRK w Białymstoku – Łucja Demianiuk, odbyły wizytę w Syrii. Artykuł na łamach biuletynu „Nasza Praca” skrótowo prezentuje spotkanie z przedstawicielkami Związku Kobiet Syryjskich. Informacja przeniknięta propagandowym słownictwem pozytywnie przedstawia postawę tamtejszych kobiet, których Związek był na etapie rozwoju Ligi z lat 1945–1955, całkowicie podporządkowany partii rządzącej⁷¹. Podczas wizyty „ukonkretniono zasady współpracy między kobiecą organizacją syryjską i polskim ruchem kobiecym” oraz zapowiedziano wizytę syryjskich kobiet w Polsce⁷².

Delegacja kobiet syryjskich przyjechała do Polski jesienią 1979 roku. Kobiety gościły jedynie w Warszawie oraz w województwie

⁶⁹ M. Dajnowicz, *Obchody Międzynarodowego Roku Kobiet...*, op. cit., s. 9–27.

⁷⁰ *Obszerne fragmenty wypowiedzi delegatek na VI...*, op. cit., s. 51–52; I. Krasowska, *Nowość – Koła Młodych Matek przy przedszkolach*, „Nasza Praca” 1977, nr 1–2, s. 49–51.

⁷¹ E. Kempara, *Wiadomości z zagranicy. Wizyta w Syrii*, „Nasza Praca” 1978, nr 11–12, s. 81–85.

⁷² *Ibidem*, s. 83.

białostockim i łomżyńskim. Podczas pobytu zaprezentowano im m.in. zasady działalności przedszkola zakładowego i ośrodka „Praktyczna Pani” w Sokółce oraz działania społeczne podejmowane przez Ligę. Natomiast w Łomży pokazano im żłobek i skansen w Nowogrodzie. Ponadto wymieniono się doświadczeniami z zakresu działalności na rzecz pomocy kobietom w obu krajach. Dzieci z Łomży, w ramach Międzynarodowego Roku Dziecka, pisały listy i życzenia do dzieci syryjskich⁷³.

W latach 70. XX wieku Liga Kobiet coraz większy nacisk kładła na rozwój współpracy ze Spółdzielniami Mieszkaniowymi. ZW LK w Białymstoku zawarł szczegółowe porozumienie ze Spółdzielnią Mieszkaniową w tym mieście, które było pokłosiem centralnego porozumienia o współpracy podpisanego w styczniu 1978 roku przez ZG LK oraz Centralny Związek Spółdzielni Budownictwa Mieszkaniowego. Formy i zadania określone w porozumieniu pozwoliły zaangażować większą liczbę członkiń Ligi w działalność kulturalno-oświatową finansowaną ze środków Spółdzielni⁷⁴. W efekcie tego powołano nowe koła osiedlowe LK. Ich członkinie wspólnie z Komitetem Osiedlowym koncentrowały swą działalność na upiększaniu osiedli oraz pomocy osobom starszym i uzależnionym od alkoholu. Ponadto aktywnie włączały się w obchody rocznic i świąt państwowych⁷⁵.

Wśród wyróżniających się kół osiedlowych LK w Białymstoku było Koło im. Trzydziestolecia PRL działające na osiedlu Mickiewicza, którego przewodniczącą od 1974 roku była Jadwiga Górską⁷⁶. W 1977 roku liczyło 48 członkiń⁷⁷, uczestniczyło w czynach społecznych i konkursach organizowanych przez Zarząd Wojewódzki, m.in.

---

⁷³ M. Laskowska, *Delegacja kobiet syryjskich w Polsce*, „Nasza Praca” 1980, nr 1, s. 87–90.

⁷⁴ G. Zaporowska, *Współpraca Ligi Kobiet ze Spółdzielnią Mieszkaniową*, „Nasza Praca” 1978, nr 3–4, s. 51–58.

⁷⁵ W. Puśko, *Z pracy kół i zarządów. Udział koła Ligi Kobiet w pracy Samorządu Mieszkańców przy Komitecie Osiedlowym nr 19 w Białymstoku (w okresie od 10 lipca do 30 listopada 1976 r.)*, „Nasza Praca” 1977, nr 3, s. 48–49.

⁷⁶ J. Górską, *Z pracy kół i zarządów. Koło im. Trzydziestolecia PRL*, „Nasza Praca” 1975, nr 8–9, s. 68.

⁷⁷ N. Gielar, *Z pracy kół i zarządów. Wystawa obrazująca nasz dorobek*, „Nasza Praca” 1975, nr 11, s. 62–64.

o tytuł „Najlepszego koła LK w Białymstoku” i w akcjach sadzenia zieleni. Organizowało obchody rocznic i świąt państwowych, prowadziło zbiórkę pieniędzy na budowę Instytutu Zdrowia Dziecka w Białymstoku oraz Centrum Zdrowia Dziecka w Warszawie. Ponadto współpracowało z ZM LK w Białymstoku, z miejscową Biblioteką, WSS „Społem”, Domem Kultury Zakładów im. Sierżana i z zakładami „Fasty”. Efektem współpracy były wyjazdy wakacyjne, spotkania i imprezy kulturalne, mające na celu popularyzację czytelnictwa i zasad zdrowego żywienia oraz rozwój współpracy między tymi instytucjami⁷⁸.

Drugim najbardziej prężnie działającym kołem osiedlowym było Koło im. Emilii Sczanieckiej na osiedlu Dojlidy, którego przewodniczącą była Natalia Gielar⁷⁹. W 1977 roku poinformowano o powstaniu nowego koła na osiedlu „Piast”, zrzeszającego 62 członkinie⁸⁰. Koło LK przy Komitecie Osiedlowym nr 19 w Białymstoku, którego przewodniczącą była Wanda Pućko, organizowało akcje antyalkoholowe, upiększania osiedla, pomoc starszym oraz obchody rocznic i świąt państwowych⁸¹. W latach 80., przy współpracy ze Spółdzielnią Mieszkaniową „Rodzina Kolejowa”, prężnie działało także koło osiedlowe „Przydworcowe”, którego przewodniczącą była Teresa Roman. Organizowało pokazy kulinarne, kosmetyczne, kulturalne, udzielało porad prawnych oraz pomagało emerytom⁸². Brak informacji na łamach periodyku o działalności innych kół osiedlowych, np. Starosielce czy koła przy ul. Żytniej lub ul. Ostrowskiego, aktywnych do 1975 roku⁸³.

Najbardziej aktywne ZM LKP województwa białostockiego w świetle periodyku „Nasza Praca”, mieściły się w Białymstoku, Bielsku Pod-

⁷⁸ Ibidem, s. 47–49. *Z pracy kół i zarządów*, „Nasza Praca” 1978, nr 5–6, s. 70.

⁷⁹ N. Gielar, op. cit.

⁸⁰ W. Jackowska, *Z pracy kół i zarządów. Działalność kół Ligi Kobiet w spółdzielczych ośrodkach mieszkaniowych*, „Nasza Praca” 1977, nr 1–2, s. 43–47.

⁸¹ *Udział Kola LK w pracy samorządu mieszkańców*, „Nasza Praca” 1977, nr 3, s. 48–49; M. Dajnowicz, *Liga Kobiet w terenie...*, op. cit., s. 174–175.

⁸² T. Roman, *Wystarczy im świadomość, że ktoś ich znalazł i że o nich pamięta*, „Nasza Praca” 1982, nr 6, s. 31–32.

⁸³ A. Drozdowska, *O działalności Ligi Kobiet...*, op. cit., [w druku].

laskim⁸⁴ i Sokółce⁸⁵. Ponadto w latach 70. XX wieku aktywne były członkinie kół LK w Hajnówce⁸⁶, Łapach⁸⁷ i Siemiatyczach⁸⁸. Należy jednak pamiętać, że brak informacji na łamach pisma o działalności innych kół terenowych w województwie białostockim, nie oznacza ich nieistnienia.

W latach 80. XX wieku LK w województwie białostockim, wbrew ogólnopolskiej tendencji schyłkowej, stale powiększała liczebność aktywu oraz czynnie uczestniczyła w działaniach wyznaczanych przez Zarząd Główny. Ponadto, jako jedno z nielicznych, przyjmowało delegacje kobiet z różnych organizacji kobiecych na świecie. Przykładem jest wizyta przedstawicielek z Czechosłowacji w Białowieży⁸⁹ czy delegatek Ogólnokoreańskiego Komitetu Obrony Pokoju z Koreańskiej Republiki Ludowo-Demokratycznej⁹⁰.

Przypadające w 1980 roku 35-lecie istnienia PRL oraz Ligi Kobiet było okazją do wyeksponowania na łamach „Naszej Pracy” dokonania kobiet na rzecz rozwoju ojczyzny. Wszystkie Zarządy Wojewódzkie organizowały m.in. spotkania, prelekcje i konkursy o Lidze Kobiet⁹¹. W Białymstoku zorganizowano konkurs „Kartka z pamiętnika działaczki LK”, ogłoszono referaty podsumowujące dokonania Ligi w województwie białostockim, ze szczególnym uwzględnieniem aktywności wychowawczej wśród kobiet i młodzieży⁹². W wojewódz-

---

⁸⁴ *Dyskusja. Obszerne fragmenty wypowiedzi gości i delegatek na VII Krajowym Zjeździe Ligi Kobiet*, „Nasza Praca” 1979, nr 3–4, s. 96–97; *Odznaczenia w czasie IX Zjazdu LKP*, „Nasza Praca” 1986, nr 12, s. 36; *Przegląd prasy*, „Nasza Praca” 1989, nr 5, s. 50.

⁸⁵ M. Laskowska, op. cit., s. 87; *Z pracy kół i zarządów*, „Nasza Praca” 1989, nr 5, s. 40–41.

⁸⁶ *Dyskusja. Obszerne fragmenty wypowiedzi gości i delegatek na VII Krajowym Zjeździe Ligi Kobiet*, „Nasza Praca” 1979, nr 3–4, s. 101–102.

⁸⁷ *Skład Zarządu Głównego Ligi Kobiet*, „Nasza Praca” 1975, nr 4–5, s. 114

⁸⁸ *Skład nowych władz Ligi Kobiet*, „Nasza Praca” 1979, nr 3–4, s. 130.

⁸⁹ *Z pracy kół i zarządów*, „Nasza Praca” 1987, nr 1, s. 32.

⁹⁰ *Z pracy kół i zarządów*, „Nasza Praca” 1986, nr 9, s. 36.

⁹¹ *Kronika wydarzeń*, „Nasza Praca” 1980, nr 5, s. 95.

⁹² M. Stańczak, *Wymieniamy doświadczenia. Z pracy kół i zarządów*, „Nasza Praca” 1981, nr 1, s. 33–36; K. Zalewska, *Kronika. Wrzesień–październik '80 w LK*, „Nasza Praca” 1981, nr 1, s. 48.

twie łomżyńskim w październiku 1980 roku odbyło się uroczyste Plenum ZW LK, w którym udział wzięła przewodnicząca ZG LK – Eugenia Kempara oraz przedstawiciele władz partyjnych i miejscowych organizacji społecznych. Podczas Plenum wręczono odznaczenia i omówiono dokonania LK w województwie⁹³.

W 1983 roku powołano przy ZM LKP w Białymstoku Klub Kobiet. Charakter działalności klubu był identyczny jak kół LK. W comiesięcznych spotkaniach w salce Miejskiego Domu Kultury uczestniczyły nie tylko członkinie Ligi, ale także studenci i zaproszeni goście. W czasie spotkań przedstawicielki Ligi Kobiet wygłaszały referaty, prowadziły prelekcje i dyskusje na tematy społeczno-wychowawczo-polityczne. Prezentowano umiejętności nabyte w Ośrodku Gospodarstwa Domowego, świętowano rocznice świąt państwowych, wspomniano historię rozwoju organizacji oraz uświadamiano zebrane kobiety w zakresie opieki zdrowotnej. Jak pisano: „Na te wieczorne spotkania kobiety przybywają zawsze uśmiechnięte, starannie ubrane i uczesane. Ich twarze są wypoczęte, uśmiechnięte i odprężone. Blask zapalonych świec i nastrojowa muzyka (...) sprawia, iż atmosfera (...) upodabnia się do nastroju rodzinnej biesiady”⁹⁴. Ten propagandowy ton artykułu miał zachęcić kobiety niezrzeszone w Lidze, do wstąpienia do Klubu Kobiet.

Łomża

W roku 1977 uaktywnił się na łamach biuletynu Zarząd Wojewódzki LK z Łomży, któremu podlegały ZM LK w Łomży, Grajewie, Zambrowie, Kolnie i Wysokiem Mazowieckim⁹⁵. Tylko w tych dwóch ostatnich miastach członkinie pracowały społecznie, realizując wytyczne ZW LK w zakresie „wszechstronnej pomocy rodzinom i matkom, a także sprawom wiążącym się z umocnieniem pozycji kobiet

⁹³ K. Zalewska, *Kronika. Wrzesień–październik '80...*, op. cit., s. 46–47.

⁹⁴ *Z pracy kół i zarządów „Klub Kobiet” w Białymstoku*, „Nasza Praca” 1983, nr 7–8, s. 57.

⁹⁵ I. Luchowska, *Z pracy kół i zarządów. Z działalności Zarządów Miejskich Ligi Kobiet w Kolnie i Wysokiem Mazowieckiem w woj. łomżyńskim*, „Nasza Praca” 1977, nr 1–2, s. 56–58.

w życiu społecznym, zawodowym i politycznym”⁹⁶. Nowością było utworzenie w Wysokiem Mazowieckiem przechowalni dzieci umożliwiającej ich rodzicom wspólne wyjście do restauracji czy kina⁹⁷. Informacja zawiera dane liczbowe dotyczące tylko dwóch ZM LK w województwie. Nie wiadomo zatem, czy pozostałe Zarządy Miejskie skupiały większą liczbę członkiń. Realizując wytyczne ZW LK włączały się w zbiórkę pieniędzy na budowę Pomnika – Szpitala Centrum Zdrowia Dziecka, popularyzację konkursów „Kultura i estetyka w życiu codziennym”, najładniejsza klatka schodowa, akcji „Milion róż dla naszych osiedli” oraz upowszechnianie działalności członkiń LK np. poprzez przygotowanie wystawy robótek ręcznych. Organizowały również obchody rocznic i świąt państwowych. Z okazji Dnia Kobiet wręczały kwiaty wszystkim matkom. Ponadto przy współpracy z innymi organizacjami społecznymi przygotowywały spotkania i prelekcje na temat szkodliwości alkoholu, nikotyny i narkotyków⁹⁸.

W latach 80. XX wieku ZW LKP w Łomży informował o współpracy z innymi organizacjami społecznymi, ośrodkami zdrowia i szkołami, które miały na celu organizowanie czasu wolnego oraz edukację w zakresie zdrowia i praw kobiet. Sekretarz ZW LK w Łomży – Irena Luchowska, opisywała współdziałanie Ligi w Łomży z Klubem Emerytów i Rencistów „Bonar”, kołami babć, Sekcją Kobiet Prawników oraz łomżyńskim klubem „Automobil”. Dzięki wielokierunkowej współpracy ZW LK w Łomży przygotowywał imprezy kulturalno-oświatowe, ideowo-wychowawcze dla rodzin i seniorów. Prócz tradycyjnych już form wypoczynkowych oraz porad prawniczych, nowością było zorganizowanie wyścigu samochodowego „Pani za kierownicą”, którego celem było nie tylko ukończenie trasy w jak najkrótszym czasie, ale także udzielenie prawidłowych odpowiedzi na pytania nt. sławnych kobiet, skutków alkoholizmu, przepisów ruchu drogowego i zasad udzielania pierwszej pomocy⁹⁹.

---

⁹⁶ Ibidem, s. 57.

⁹⁷ Ibidem.

⁹⁸ Ibidem; *Kronika wydarzeń*, „Nasza Praca” 1985, nr 4, s. 46; *Kronika wydarzeń*, „Nasza Praca” 1987, nr 6, s. 40.

⁹⁹ I. Luchowska, *Wspólnie z innymi...*, op. cit.; *Ewa za kierownicą*, „Nasza Praca” 1983, nr 7–8, s. 58.

Suwałki

Pierwsza informacja na temat aktywności kobiet z województwa suwalskiego pojawiła się w biuletynie w 1977 roku w numerze 7–8. Nie był to jednak opis działalności ZW LK czy ZM LK, ale wiadomość o zajęciu przez Izabelę Wolniewicz II miejsca w konkursie „Kultura i estetyka w życiu codziennym”, celem którego była popularyzacja zasad nowoczesnego urządzania mieszkań oraz szkodliwości spożywania alkoholu¹⁰⁰.

Krótką wiadomość o spotkaniu Plenum ZW LK w Suwałkach pojawiła się dopiero w 1978 roku w numerze 5–6. Poinformowano wówczas o przygotowaniach do kampanii sprawozdawczo-wyborczej¹⁰¹. Kolejne obrady Plenum odbyły się 19 listopada 1979 roku i poświęcone zostały omówieniu VII Zjazdu PZPR. Celem Zarządu było „zdiscyplinowanie postaw społecznych”¹⁰². W 1980 roku Plenum ZW LK w Suwałkach omówiło zadania, jakie winna realizować Liga według ustaleń VIII Zjazdu PZPR. Ponadto nagrodzono członkinie, które w sposób szczególny angażowały się w pracę na rzecz dziecka, a także wygłoszono referat na temat 35-lecia istnienia Ligi Kobiet¹⁰³.

W maju 1980 roku, wspólnie z Zarządem Wojewódzkim Towarzystwa Krzewienia Kultury Świeckiej rozpoczęto działanie na rzecz wychowania rodzin w duchu socjalizmu¹⁰⁴. ZW LKP w Suwałkach przeznaczyło 350 tys. zł na Czyn Pomocy Szkole pod hasłem: „Edukacja młodego pokolenia – sprawą całego narodu”¹⁰⁵. Największą aktywnością w województwie w latach 80. wyróżniał się ZM LKP w Augustowie, którego przewodnicząca – Maria Irena Kłoczko, weszła w skład ZG LKP¹⁰⁶.

¹⁰⁰ H. Konopińska, *Z zagadnień kulturalno-oświatowych. Efekty konkursu czytelniczego „Kultura i estetyka w życiu codziennym”*, „Nasza Praca” 1977, nr 7–8, s. 32–37.

¹⁰¹ *Kronika wydarzeń*, „Nasza Praca” 1978, nr 5–6, s. 94.

¹⁰² *Kronika wydarzeń*, „Nasza Praca” 1980, nr 2, s. 95.

¹⁰³ *Kronika wydarzeń*, „Nasza Praca” 1980, nr 4, s. 93.

¹⁰⁴ *Kronika wydarzeń*, „Nasza Praca” 1980, nr 5, s. 95.

¹⁰⁵ *Udział LKP w Narodowym Cynie Pomocy Szkole*, „Nasza Praca” 1986, nr 9, s. 9.

¹⁰⁶ *Skład Zarządu Głównego Ligi Kobiet Polskich*, „Nasza Praca” 1986, nr 12, s. 30.

Podsumowanie

Kierunki działalności organizacji w ostatnich 14 latach funkcjonowania PRL były zgodne z linią PZPR¹⁰⁷. Największą uwagę koncentrowano na rozwoju organizacji w zakładach pracy oraz pomocy kobietom w miejscu zamieszkania. Liga promowała model nowoczesnej rodziny, w której kobieta i mężczyzna zajmują równą pozycję w związku. Zdecydowanie większą uwagę koncentrowano na pomocy osobom starszym, edukacji kobiet z zakresu zdrowia, szkodliwości alkoholu i narkotyków. Promowano również aktywność polityczną kobiet. Jubileusze istnienia Ligi były okazją do publikowania na łamach miesięcznika historii i wspomnień członkiń z pracy w organizacji. W mniejszym stopniu opisywano działalność kół terenowych, koncentrując uwagę jedynie na ZW LK czy ZM LK. Niezmiennie przez cały okres PRL funkcjonowały poradnie prawno-społeczne, jednak w wybranym zakresie czasowym i terytorialnym, nie informowano o ilości udzielonych porad, jak to miało miejsce do 1975 roku.

Działalność Ligi Kobiet w północno-wschodnich województwach Polski Ludowej, prezentowana na łamach periodyku „Nasza Praca” w latach 1975–1989, była zdecydowanie słabsza niż przed 1975 rokiem. Mimo większej częstotliwości ukazywania się informacji na temat tych województw, która wynikać mogła z rywalizacji ZW LK, wiadomości są mniej szczegółowe i często mają charakter krótkiej notatki z przeprowadzonych spotkań zarządów. Najbardziej aktywny na łamach periodyku był ZW LK w Białymstoku, który jako jedyny przejawiał tendencje rozwojowe, tj. zwiększał liczebność aktywu oraz regularnie informował o działalności w terenie. Największe uaktywnienie ZW LKP województw północno-wschodniej Polski, zaobser-

---

¹⁰⁷ Przez cały okres PRL Liga Kobiet podlegała bezpośrednio PZPR, o czym świadczą nie tylko polityka wobec kobiet, tematy spotkań członkiń Ligi czy obecność przedstawicieli partii na spotkaniach Plenum ZW LK, ale także adresy siedzib Zarządów Wojewódzkich. Zob. *Kronika. Wrzesień–październik '80 w LK*, „Nasza Praca” 1981, nr 1, s. 46–47; *Kronika*, „Nasza Praca” 1982, nr 3–4, s. 76; *Informacje o poradniach rodzinnych, prawno-społecznych, gospodarstwa domowego*, „Nasza Praca” 1985, nr 9, s. 22–23; *Kronika wydarzeń*, „Nasza Praca” 1983, nr 4, s. 48; *Kronika wydarzeń*, „Nasza Praca” 1986, nr 7–8, s. 45–46.

wowano w latach 1985–1986, kiedy ONZ ogłosiła rok 1986 Międzynarodowym Rokiem Pokoju.

Należy jednak pamiętać, że brak informacji na łamach „Naszej Pracy” o działalności Ligi Kobiet w poszczególnych miastach, nie oznacza jej nieistnienia. Analizowane pismo promowało działania godne naśladowania, o których informowały same członkinie poszczególnych kół i zarządów¹⁰⁸. Nienadsyłanie artykułów do redakcji przez ZM LK powoduje zachwianie obrazu rzeczywistej działalności Ligi Kobiet w terenie. W celu ukazania realnej skali działania należy zweryfikować dane z materiałami archiwalnymi, wytworzonymi przez organizację.

Agnieszka Drozdowska

Bibliografia

Źródła prasowe

Apel do kobiet świata, „Nasza Praca” 1984, nr 12.

Bielenia H., *Naszym zdaniem. O emerytach*, „Nasza Praca” 1981, nr 5, s. 24–27;
Zapytać same kobiety, „Nasza Praca” 1981, nr 5.

Domagamy się spokoju społecznego, „Nasza Praca” 1982, nr 1.

Dyskusja. Obszerne fragmenty wypowiedzi gości i delegatek na VII Krajowym Zejeździe Ligi Kobiet, „Nasza Praca” 1979, nr 3–4.

Ewa za kierownicą, „Nasza Praca” 1983, nr 7–8.

Gielar N., *Z pracy kół i zarządów. Wystawa obrazująca nasz dorobek*, „Nasza Praca” 1975, nr 11.

Górska J., *Z pracy kół i zarządów. Koło im. Trzydziestolecia PRL*, „Nasza Praca” 1975, nr 8–9.

Hamerska I., *Problemy kulturalno-oświatowe. Cel – dalsza edukacja kobiet*, „Nasza Praca” 1980, nr 3.

Hamerska I., *Wymieniamy doświadczenia. Czy tylko w „Fastach”?*, „Nasza Praca” 1981, nr 4.

Informacja na temat współdziałania ogniw i instancji Ligi Kobiet z Towarzystwem Planowania Rodziny, w świetle porozumienia zawartego między Zarządami Głównymi obu organizacji w lutym 1971 roku, „Nasza Praca” 1977, nr 5.

Informacje o poradniach rodzinnych, prawno-społecznych, gospodarstwa domowego, „Nasza Praca” 1985, nr 9.

---

¹⁰⁸ W. Jackowska, *Od umiejętności organizatorskiej sekretarza zależą wyniki pracy organizacji*, „Nasza Praca” 1976, nr 7, s. 12–19.

Jackowska W., *Od umiejętności organizatorskiej sekretarza zależą wyniki pracy organizacji*, „Nasza Praca” 1976, nr 7.

Jackowska W., *Z pracy kół i zarządów. Działalność kół Ligi Kobiet w spółdzielczych ośrodkach mieszkaniowych*, „Nasza Praca” 1977, nr 1–2.

Jaskółowska R., *Kronika wydarzeń*, „Nasza Praca” 1984, nr 1.

Kempara E., *Wiadomości z zagranicy. Wizyta w Syrii*, „Nasza Praca” 1978, nr 11–12.

Kierunki działania Ligi Kobiet Polskich w 1984 roku, „Nasza Praca” 1984, nr 2.

Kokot E., *Opieka Ligi Kobiet nad ludźmi starymi*, „Nasza Praca” 1976, nr 8–9.

Koła w zakładach pracy, „Nasza Praca” 1982, nr 2.

Konderska Z., *Przebieg czynu „Dar pracy własnych rąk”*, „Nasza Praca” 1976, nr 6.

Konopińska H., *Z zagadnień kulturalno-oświatowych. Efekty konkursu czytelniczego „Kultura i estetyka w życiu codziennym”*, „Nasza Praca” 1977, nr 7–8.

Krasowska I., *Nowość – Koła Młodych Matek przy przedszkolach*, „Nasza Praca” 1977, nr 1–2.

Kronika wydarzeń, „Nasza Praca” 1977, nr 6.

Kronika wydarzeń, „Nasza Praca” 1978, nr 5–6.

Kronika wydarzeń, „Nasza Praca” 1980, nr 2.

Kronika wydarzeń, „Nasza Praca” 1980, nr 4.

Kronika wydarzeń, „Nasza Praca” 1980, nr 5.

Kronika wydarzeń, „Nasza Praca” 1983, nr 1.

Kronika wydarzeń, „Nasza Praca” 1983, nr 4.

Kronika wydarzeń, „Nasza Praca” 1983, nr 9.

Kronika Wydarzeń, „Nasza Praca” 1984, nr 9.

Kronika wydarzeń, „Nasza Praca” 1985, nr 1.

Kronika wydarzeń, „Nasza Praca” 1985, nr 4.

Kronika wydarzeń, „Nasza Praca” 1985, nr 5.

Kronika wydarzeń, „Nasza Praca” 1985, nr 9.

Kronika wydarzeń, „Nasza Praca” 1986, nr 7–8.

Kronika wydarzeń, „Nasza Praca” 1987, nr 6.

Kronika, „Nasza Praca” 1982, nr 2.

Kronika, „Nasza Praca” 1982, nr 3–4.

Kronika. Wrzesień–październik’80 w LK, „Nasza Praca” 1981, nr 1.

Laskowska M., *Delegacja kobiet syryjskich w Polsce*, „Nasza Praca” 1980, nr 1.

Liga Kobiet Polskich w liczbach, „Nasza Praca” 1986, nr 10.

Liga Kobiet Polskich w liczbach, „Nasza Praca” 1989, nr 5.

Luchowska I., *Wspólnie z innymi. Czas wolny, ale nie pusty*, „Nasza Praca” 1981, nr 4.

Luchowska I., *Z pracy kół i zarządów. Z działalności Zarządów Miejskich Ligi Kobiet w Kolnie i Wysokiem Mazowieckiem w woj. łomżyńskim*, „Nasza Praca” 1977, nr 1–2.

„Nasza Praca” 1976, nr 1–12; 1981, nr 1; 1982, nr 1, s. 37, nr 1, nr 2, s. 12–16, 47; 1983, nr 10, nr 2, s. 34–50; 1984, nr 10, s. 76, nr 12, s. 49; 1985, nr 10, nr 11, nr 4; 1986, nr 1, nr 3.

Obszerne fragmenty wypowiedzi delegatek na VI Zjeździe Ligi Kobiet. Prof. Maria Rudobielska przewodnicząca Zarządu Wojewódzkiego Ligi Kobiet w Białymstoku, „Nasza Praca” 1975, nr 4–5.

Od Redakcji, „Nasza Praca” 1981, nr 1.

Od Redakcji, „Nasza Praca” 1986, nr 1.

Od Redakcji, „Nasza Praca” 1987, nr 1.

Od Redakcji, „Nasza Praca” 1987, nr 2.

Od Redakcji, „Nasza Praca” 1989, nr 3.

Odnaczenia w czasie IX Zjazdu LKP, „Nasza Praca” 1986, nr 12.

Przegląd prasy, „Nasza Praca” 1989, nr 5.

Przegląd prasy, „Nasza Praca” 1988, nr 5.

Przegląd prasy, „Nasza Praca” 1989, nr 9–10.

Przyłucka M., *Działania Ligi Kobiet na rzecz najmłodszych*, „Nasza Praca” 1979, nr 6.

Puśko W., *Z pracy kół i zarządów. Udział koła Ligi Kobiet w pracy Samorządu Mieszkańców przy Komitecie Osiedlowym nr 19 w Białymstoku (w okresie od 10 lipca do 30 listopada 1976 r.)*, „Nasza Praca” 1977, nr 3.

Roman T., *Wystarczy im świadomość, że ktoś ich znalazł i że o nich pamięta*, „Nasza Praca” 1982, nr 6.

Rośnie siła kół zakładowych, „Nasza Praca” 1985, nr 3.

Równość praw i obowiązków na ile funkcji pełnionych w gospodarstwie domowym, „Nasza Praca” 1976, nr 6.

Skład nowych władz Ligi Kobiet, „Nasza Praca” 1979, nr 3–4.

Skład Zarządu Głównego i Komisji Rewizyjnej, „Nasza Praca” 1975, nr 4–5.

Skład Zarządu Głównego Ligi Kobiet Polskich, „Nasza Praca” 1986, nr 12.

Stan organizacyjny Ligi Kobiet Polskich, „Nasza Praca” 1988, nr 9.

Stańczak M., *Wymieniamy doświadczenia. Z pracy kół i zarządów*, „Nasza Praca” 1981, nr 1.

Sylwetki 40-lecia, „Nasza Praca” 1985, nr 5.

Szestowicka H., *Tyle pamiętam dziś*, „Nasza Praca” 1981, nr 5.

- Udział Kola LK w pracy samorządu mieszkańców*, „Nasza Praca” 1977, nr 3.
- Udział LKP w Narodowym Czynie Pomocy Szkole*, „Nasza Praca” 1986, nr 9.
- Z historii ruchu kobiecego w Polsce*, „Nasza Praca” 1985, nr 1.
- Z pracy kół i zarządów. „Klub Kobiety” w Białymstoku*, „Nasza Praca” 1983, nr 7–8.
- Z pracy kół i zarządów*, „Nasza Praca” 1978, nr 5–6.
- Z pracy kół i zarządów*, „Nasza Praca” 1985, nr 3.
- Z pracy kół i zarządów*, „Nasza Praca” 1986, nr 3.
- Z pracy kół i zarządów*, „Nasza Praca” 1986, nr 9.
- Z pracy kół i zarządów*, „Nasza Praca” 1987, nr 1.
- Z pracy kół i zarządów*, „Nasza Praca” 1989, nr 5.
- Z pracy kół i zarządów. Wystawa obrazująca nasz dorobek*, „Nasza Praca” 1975, nr 11.
- Zalewska K., *Kronika wydarzeń*, „Nasza Praca” 1977, nr 3.
- Zalewska K., *Kronika. Wrzesień–październik '80 w LK*, „Nasza Praca” 1981, nr 1.
- Zaporowska G., *Współpraca Ligi Kobiet ze Spółdzielnią Mieszkaniową*, „Nasza Praca” 1978, nr 3–4.
- Zdybel A., *Placówki Gospodarstwa Domowego Ligi Kobiet*, „Nasza Praca” 1975, nr 3.

Opracowania

Dajnowicz M., *„Kobieta Dzisiejsza. Dwutygodnik Społeczno-Obywatelskiej Ligi Kobiet” jako platforma informacyjna o kierunkach prac organizacji (w początkowym okresie formowania struktur)*, [w:] *Polityka i politycy w prasie XX i XXI wieku. Prasa organizacji politycznych*, red. M. Dajnowicz, A. Miodowski, Białystok 2017.

Dajnowicz M., *„Walka o pokój” w wypowiedziach propagandowych publikowanych na łamach „Naszej Pracy” – biuletynie Ligi Kobiet (1947–1953)*, [w:] *Bezpieczeństwo Europy – bezpieczeństwo Polski*, t. 5, red. E. Maj, W. Sokół, A. Szwed-Walczak, Ł. Jędrzejski, Lublin 2017.

Dajnowicz M., *„Zwiercadło” – platforma polityczna Ligi Kobiet w okresie PRL (1957–1961, 1982–1989)*, „Rocznik Historii Prasy Polskiej” 2017, t. 20, z. 3 (47).

Dajnowicz M., *Działalność Ligi Kobiet na obszarze kraju w świetle czasopism organizacji – „Kobiety Dzisiejszej” (1946–1947) i „Kobiety” (1947–1949)*, „Rocznik Historii Prasy Polskiej” 2018, t. 21, z. 3 (51).

Dajnowicz M., *Działalność Społeczno-Obywatelskiej Ligi Kobiet w świetle „Naszej Pracy” (1947–1949)*, [w:] *Polityka i politycy w prasie XX i XXI wieku*, red. M. Dajnowicz, A. Miodowski, Białystok 2016.

Dajnowicz M., *Główne kierunki działalności Ligi Kobiet w Polsce Ludowej do 1975 roku (ze szczególnym uwzględnieniem województwa białostockiego)*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Historyczne” 2018, z. 3.

Dajnowicz M., *Kobiety – polityka – wybory w świetle „Zwierciadła: Pisma Ligi Kobiet Polskich” (1982–1990)*, [w:] *Rzeczpospolita w koncepcjach polskich partii i środowisk politycznych XX i XXI wieku*, red. G. Radomski, M. Strzelecki, K. Sopolnińska, Toruń 2018.

Dajnowicz M., *Liga Kobiet w terenie. Kierunki działalności organizacji na przykładzie struktur białostockich w latach 1966–1981*, „Niepodległość i Pamięć” 2018, nr 2 (62).

Dajnowicz M., *Obchody Międzynarodowego Roku Kobiet 1975 na Białostocczyźnie (na tle głównych kierunków działalności Ligi Kobiet w kraju i regionie)*, „Czasopismo Naukowe Instytutu Studiów Kobięcych” 2017, nr 1 (2).

Drozdowska A., *Liga Kobiet w województwie białostockim – stan badań i postulaty badawcze*, „Czasopismo Naukowe Instytutu Studiów Kobięcych” 2018, nr 2 (5).

Drozdowska A., *O działalności Ligi Kobiet w okręgu białostockim (w świetle „Naszej Pracy”)*, [w:] *Polityka i politycy w prasie XX i XXI wieku. Polityka w prasie kobiecej*, red. M. Dajnowicz, A. Miodowski, Białystok 2018 [w druku].

Jarosz D., *Idee, programy i realia: funkcje Ligi Kobiet w porządku instytucjonalnym Polski Ludowej (1945–1957)*, [w:] *Działaczki społeczne, feministki, obywatelki. Samoorganizowanie się kobiet na ziemiach polskich po 1918 roku (na tle porównawczym)*, t. 2, red. A. Janiak-Jasińska, K. Sierakowska, A. Szwarz, Warszawa 2009.

Jurkowska K., *Kłopoty z tożsamością, czyli Liga Kobiet Polskich*, „Ośka” 2000, nr 2.

Lubik-Reczek N., Reczek R., *Liga Kobiet – organizacja „reprezentująca” interesy kobiet w Polsce Ludowej. Zarys działania*, „Studia Polityczne” 2013, nr 4.

Marcinkiewicz-Kaczmarczyk A., *Treści propagandowe rozpowszechniane przez Społeczno-Obywatelską Ligę Kobiet na podstawie pisma „Poznajmy Prawdę” (1946–1952)*, [w:] *Polityka i politycy w prasie XX i XXI wieku. Prasa organizacji politycznych*, red. M. Dajnowicz, A. Miodowski, Białystok 2017.

Marcinkiewicz-Kaczmarczyk A., *Rola Ligi Kobiet w popularyzowaniu polityki władz „Polski Ludowej”*, [w:] *„Polska Ludowa” 1944–1989 – wybrane problemy historii politycznej i społecznej*, red. D. Litwin-Lewandowska, K. Bałękowski, Lublin 2016.

Marcinkiewicz-Kaczmarczyk A., *Rola kobiety w Polsce Ludowej w świetle treści propagandowych rozpowszechnianych przez Ligę Kobiet w latach 1946–1956*, „Dzieje Najnowsze” 2018, nr 2.

Stasiewicz A., *Działalność Społeczno-Obywatelskiej Ligi Kobiet w latach 1945–1948 na Białostocczyźnie w świetle dokumentów PPR*, [w:] *Kobiety na zakręcie 1933–1989*, red. E. Chabros, A. Klarman, Wrocław 2014.

Świętochowska E., *Sytuacja społeczna kobiet w PRL w latach 1956–1970 na przykładzie województwa białostockiego*, [w:] „Mała stabilizacja” w województwie białostockim 1956–1970, red. M. Markiewicz, Białystok 2012.

Świętochowska E., *Sytuacja społeczno-zawodowa kobiet w ostatniej dekadzie PRL*, [w:] *Kobiety na zakręcie 1933–1989*, red. E. Chabros, A. Klarman, Wrocław 2014.

Świętochowska-Bobowik E., „Kwestia kobieca” i jej propagandowe wykorzystanie przez władze na przykładzie działalności Ligi Kobiet i Wydziału Kobiecego KW PZPR w Białymstoku w latach 1945–1953, [w:] *Kobiety a patriotyzm. Konteksty historyczno-pedagogiczne XX–XXI wieku*, red. E. Kryńska, A. Szarkowska, U. Wróblewska, Białystok 2012.

Walczevska S., *Liga Kobiet – jedyna organizacja kobieca w PRL*, <http://bitly.pl/amOZ3> [dostęp: 25.02.2019].

Strony internetowe

Maria Rudobielska, <https://www.umb.edu.pl/s,4914/Historia>, [dostęp: 10.01.2019].

Polish Women’s League’s activity in north-eastern Polish People’s Republic in 1975–1989 in the light of „Nasza Praca”

Keywords

Polish Women’s League, Białystok Voivodeship, Polish People’s Republic, „Nasza Praca”

Summary

In the article hereof has been described the activity of Białystok Voivodeship’s Women’s League presented in the newsletter „Nasza Praca” in 1975–1989. Research area was partially extended about territory of Łomża Voivodeship and Suwałki Voivodeship, extracted from Białystok Voivodeship in 1975. The main purpose of the article is to show dimensions of organization’s activity in the last 14 years of People’s Poland, choose the most efficient Regional Management Boards of Women’s League in north-eastern People’s Poland and structural changes in newsletter „Nasza Praca”.

Die Tätigkeit der Polnischen Frauenliga im nordöstlichen Teil der Volksrepublik Polen in den Jahren 1975–1989 im Licht von „Nasza Praca“

Schlüsselwörter

Polnische Frauenliga, Woiwodschaft Białystok, Volksrepublik Polen, „Nasza Praca“ (Unsere Arbeit)

Zusammenfassung

Dieser Artikel stellt die Aktivitäten der Polnischen Frauenliga der Woiwodschaft Białystok vor, die 1975–1989 in „Nasza Praca“ vorgestellt wurde. Das Forschungsgebiet wurde zum Teil durch das Gebiet der Woiwodschaften Łomża und Suwałki erweitert, die 1975 von der Woiwodschaft Białystok getrennt wurden. Der Artikel zielt darauf ab, das Tätigkeitsfeld dieser Organisation während der letzten 14 Jahre des Bestehens der Volksrepublik Polen darzustellen, den dynamischsten Vorstand der Polnischen Frauenliga im Nordosten der Volksrepublik Polen und Veränderungen in der Struktur des Bulletins „Unsere Arbeit“ anzugeben.

Деятельность Лиги женщин в северо-восточной части Польской Народной Республики в 1975–1989 годах в свете публикаций в бюллетене „Nasza Praca”

Ключевые слова

Лига Женщин, Белостокское воеводство, Польская Народная Республика, „Наша работа” („Nasza Praca”)

Изложение

Данная статья знакомит читателя с деятельностью Лиги женщин белостокского воеводства, представленной на страницах бюллетеня „Nasza Praca” в 1975–1989 гг. Область исследований была частично расширена территориями Ломжинского и Сувальского воеводств, выделенных из Белостокского воеводства в 1975 году. Целью статьи является ознакомление читателя с областями деятельности организации на протяжении последних 14 лет существования польской Народной Республики, представление наиболее активного Воеводского управления Женской лиги северо-востока Польской Народной Республики и изменений в структуре бюллетеня „Nasza Praca”.